

ЛАТИНСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Викладання латинської мови в університеті повинно бути професійно направленим, враховуючим специфіку аудиторії. Цільова установка курсу «Латинська мова» на факультеті іноземних мов педагогічного університету – це створення теоретичної та практичної бази для наукового вивчення іноземних мов (англійської, німецької, французької), розширення лінгвістичного кругозору студентів.

Латинська мова є фундаментом у розумінні фактів і закономірностей іноземних мов. У силу історичних умов латинська мова мала великий вплив на фонетику, граматику, лексику, словотворення іноземних мов. Це стосується і формування лексичної системи англійської мови. Протягом розвитку англійської мови її словниковий склад постійно поповнювався запозиченнями з латинської мови. У результаті цього слова латинського походження в англійській мові становлять майже половину її лексичного складу. Так «з 20000 найбільш уживаних слів англійської мови біля 10400 латинського походження, біля 2200 – грецького і тільки 5400 – англосаксонського». Це доводить, що латинська мова дійсно відіграла велику роль у розвитку лексики англійської мови.

Порівнюючи лексику англійської мови, треба розрізнити слова: а) із загальноєвропейськими коренями, б) запозиченнями з латинської мови та в) нові слова, які утворилися на базі латинських морфем.

Необхідно також використовувати матеріал з української мови для засвоєння латинських слів і відображення їх в англійській мові. У підручниках з латинської мови для студентів факультету іноземних мов педагогічних університетів подаються слова із загальноєвропейськими коренями (лат. *cor, cordis* «серце» – англ. *heart* «серце», лат. *carere* «брати» – англ. *have* «мати», лат. *pater* «батько» – англ. *father* «батько» і т.п.). При розгляданні таких слів важливо звернути увагу студентів та навчити їх знаходити спільність коренів із закономірних звукових та смислових співвідносин. Навички користуванням словниками іншомовних слів дають змогу студентам простежити етимологію слів, які були запозичені. Із латинських запозичень в англійській мові можна виділити велику кількість дієслів, іменників, прикметників (лат. *capio, cepi, captum, carere* «брати, ловити, захоплювати»). Наприклад, *captivus* «взятий у полон, полонений»; *captivitas* «захват у полон»; *captura* «ловля»; *captor* «ловець». Порівн. англ. *captive* «полонений»; *captivating* «чарівний»; *captivity* «захват у полон»; *capture* «захват, здобич»; *captor* «той, що захопив у полон»).

Звернемось безпосередньо до латинських запозичень в англійській мові, відокремивши з них пласт дієслівної лексики. На початку занять зі студентами треба познайомити їх із важливими фонетичними законами: асиміляція приголосних, закон редукції коротких латинських голосних у середніх складах; з найбільш уживаними латинськими словотвірними афіксами з метою наукового підходу до фактів латинської мови та їх відображення в англійській мові.

При вивченні латинських дієслів треба утворювати похідні слова і знаходити їх паралелі в англійській мові. Це допоможе зрозуміти особливості багатьох латинізмів в англійській мові, зрозуміти їх внутрішню форму, встановити генетичну особливість між словами, у яких на англійському ґрунті змінилась фонетична форма і порушились смислові зв'язки.

Розглянемо декілька найбільш уживаних латинських дієслів, які получили найбільше розповсюдження в англійській мові.

Caedo, cecidi, caesum, cedere

Основні значення цього дієслова «бити, рубати, розрізати, вбивати; кроїти». Звідси: caesura «рубка, зупинка при читанні вірша, цезура»; cementum «щербинь, бите каміння»; homicidium «вбивство» (homo «людина» + caedo); patricida «вбивця батька» (pater «батько» + caedo). Порівн. англ.: caesura «цезура»; cement «цемент»; homicide «вбивство»; patricide «вбивство батька»; suicide «самогубство». У сучасній англійській мові у словах типу homicide, patricide елемент cide, який походить від латинського дієслова caedo, є суфіксом зі значенням знищення: genocide «геноцид» (грец. genos «рід, плем'я, народ»); herbicide «гербіцид» (лат. herba «трава»); insecticide «інсектицид, засіб від комах» (лат. inesta «комахи»); pesticide «пестицид, хімічний засіб для боротьби зі шкідниками» (лат. pestis «зараза») та ін.

Лат. abscido, abscidi, abscisum, abscidere «відрізати, відрубати, відсікти», де abs- зі значенням роз'єднання + caedo; звідси abscisic «відокремлення, відсіч». Порівн. англ.: abscission «ампутація».

Лат. circumcido, circumcidi, circumcisum, circumcidere «обрізати за_колом», де circum «вокруг, кругом + caedo. Пор. англ.: circumcise «здійснити обрізання».

Лат. concido, concidi, concisum, concidere «розрубати; подрібнити», де con- зі значенням посилення + caedo; звідси concisus «скорочений, короткий, стислий». Порівн. англ.: concise «короткий, стислий»; concisenesa «стислість».

Лат. decido, decidi, decisum, decidere «відрубати, відсікти; покінчити; точно визначити, висловлювати», де de- зі значенням відокремлення+ caedo; звідси: decisio «зменшення, домовленість, рішення». Порівн. англ.: decide «приймати рішення»; decision «рішення».

Лат. excido, excidi, excisum, excidere «вирубати, вирізати, віддаляти», де ex- зі значенням віддалення + caedo, звідси: excisio «вирізання, виріз». Порівн. англ.: excise «вирізати, відрізати, ампутувати».

Лат. incido, incidi, incisum, incidere «надрізати, розрізати», де in- зі значенням руху в середину + caedo; звідси: incisio «надріз»; incisus «розрізаний». Порівн. англ.: incise «робити розріз»; incision «розріз, надріз»; incisive «гострий, ріжучий»; incisor «резець, передній зуб».

Лат. praecido, praecidi, praecisum, praecidere «відрубати; коротко_повідомляти», де praе- «попереду, перед» + caedo. Порівн. англ.: precis «короткий виклад, конспект».

Ago, egi, actum, agere

Основні значення цього дієслова: «приводити в рух, спонукати; робити; діяти». Звідси: agens, agentis «діючий»; agenda – герундив зі значенням «те, що повинно бути зроблено»; actum «дія»; acta «протокол засідань, постанови, розпорядження»; actus «сценічна гра; театр, дія, акт»; actio «рух, дія, діяльність; вчинок, судове засідання»; actor «діючий, той, що діє; виконавець, актор»; activus «діяльний; грам. дійсний (про спосіб)»; actualis «дійсний, діючий». Порівн. англ.: agent «діяч, агент; діюча сила»; agency «дія, діяльність; агентство»; agenda «порядок денний; пам'ятна книжка»; act «справа; вчинок; закон, постанова; акт, документ; акт (частина п'єси)»; interact (лат. inter «між») «1. антракт; 2. взаємодіяти»; acting «гра»; action «дія, вчинок; діяльність; судовий процес»; inaction «пасивність»; interaction «взаємодія»; actor «актор»; active «активний, енергійний, діяльний; діючий; грам. дійсний (про спосіб)»; inactive «бездіяльний, інертний»; activity «діяльність, активність»; activate «робити радіоактивним»; actual «діючий»; actuality «дійсність, реальність; реалізм»; actually «фактично»; actualise «реалізовувати, здійснювати»; actuate «рухати, спонукати».

Лат. cogo, coegi, coactum, cogere «згоняти; збирати; вимагати; отримувати зиск; сгущати; примушувати; змушувати», де со- зі значенням спільності + ago. Звідси: cogens, cogentis «той, що зганяє, вимагає»; coactio «збирання грошей». Порівн. англ.: cogent «переконливий»; cogence «переконливість»; coaction «примус».

Від дієслова *coago* в латинській мові утворений іменник *coagulum* «згортання, згущення», до якого наближається *coagulāre* «викликати згортання, згущення»; звідси: *coagulans, coagulantis* «той, який викликає згущення»; *coagulatic* «згортання, згущення». Порів. англ.: *coagulant* «згущуюча речовина»; *coagulate* «згортатися, згущуватись»; *coagulation* «згортання, згущення».

Лат. *exigo, exegi, exactum, exigēre* «здійснювати, збирати; оцінювати, визначити», де *ex-* зі значенням завершеності + *ago*; звідси *exactio* «обкладати податком»; *exactor* «збирач податків, наглядач; виконавець»; *exactus* «точний, ретельний, акуратний». Порів. англ.: *exact* «1. точний, акуратний; 2. нагально вимагати»; *exacting* «вимогливий»; *exaction* «нагальна вимога; вимагання; надзвичайно великий податок»; *exactor* «особа, яка вимагає що-небудь; позивач; той, що вимагає»; *exactly* «точно»; *exactness* «точність, акуратність».

Лат. *redigo, redegi, redactum, redigēre* «гнати назад, відганяти, упорядковувати», де *red-* (*re-*) зі значенням зворотної дії + *ago*. Порів. англ.: *redact* «редагувати»; *redaction* «редагування»; *redactor* «редактор». В англ. мові є і інші слова з префіксом *re-*, які за кінцевим рахунком восходять до латинського дієслова *agere* «діяти»: *react* «реагувати; взаємодіяти; протидіяти»; *reaction* «реакція»; *reactionary* «реакціонер»; *reactive* «реагуючий; той, що протидіє»; *reactor* «реактор, атомний котел».

Лат. *retroago, retroegi, retroactum, retroagēre* «повертати в інший бік», де *retro* «назад» + *ago*. Порів. англ.: *retroaction* «зворотня реакція, зворотня дія».

Лат. *transigo, transegi, transactum, transigēre* «проганяти наскрізь; здійснювати; домовлятися», де *trans-* «через» + *ago*; звідси *transactio* «угода; завершення, закінчення». Порів. англ. *transact* «вести справу, здійснити угоду»; *transaction* «справа, угода».

Посиленим дієсловом до *agere* є *agito, agitavi, agitatum, agitare* «приводити в рух, хвилювати, спонукати». Звідси: *agitatio* «приведення в рух»; *agitator* «той, що приводить у рух; погонич, візник». Порів. англ.: *agitate* «агітувати; хвилювати, збуджувати»; *agitation* «агітація; хвилювання, тривога»; *agitator* «агітатор».

Cedo, cessi, cessum, cedere

Основні значення цього дієслова: «йти, ступати, ходити; йти геть; поступатися; протікати, статися». Тому *cessio* «поступка». Порівняйте англійське: *cede* «поступка (в супечечці)», *cession* «поступка». Дієслово *cedere* порівнюємо з дієсловом *cessare* «сповільнювати, припиняти»; звідси: *cessatio* «повільність, бездіяльність»; *cessans, cessantis* «той, що закінчується». Порівняйте англ. *cessation* «закінчення, перерва»; *incessant* «той, що не закінчується, безперервний».

Латинське *decedo, decessi, decessum, decedere* «відходити, віддалятися, померати», де *de-* зі значенням відокремлення + *cedo*; звідси: *decedens, decedentis* «той, що відходить, той, що помирає»; *decessus* «віддалення; смерть»; *decessor* «попередник за посадою»; *praedecessor* (лат. *prae-* «до, перед, перш ніж» + *decessor*). Порівняйте англ. *decease* «смерть»; *decedent* «покійний»; *praedecessor* «попередник, предок».

Латинське *concedo, concessi, concessum, concedere* «поступатися, погоджуватися», де *con-* зі значенням спільності + *cedo*; звідси: *concession* «поступка згода»; *concessivus* «спільно з». Порівняйте англ.: *concede* «поступатися; припускати, визнавати»; *concession* «поступка; концесія»; *concessive* «поступливий».

Латинське *procedo, processi, processum, procedere* «рухатися вперед, продовжуватися», де *pro-* «вперед» + *cedo*; звідси: *processus* «урочистий вихід, хода; рух уперед»; відросток; процес», *procession* «рух уперед». Порівн. англ.: *proceed* «продовжувати, відправлятися далі»; *process* «процес, стадія, рух; відросток»; *procession* «процесія», *procedure* «процес виробництва».

Лат. *antecedo, antecessi, antecessum, antecedere* «йти попереду, бути напередодні», де *ante* «перед, до, перш ніж» + *cedo*; звідси *antecedens, antecedentis* «попередній». Порівн. англ.: *antecedent* «попереднє, минуле»; *antecedence* «передування; першість, пріоритет».

Лат. *abscedo, abscessi, abscessum, abscedere* «відходити, віддалятися; наливати», де *abs-* зі значенням видалення+; звідси: *abscessus* «вихід, видалення, налив». Порівн. англ. *abscess* «абсцес, налив».

Лат. *accedo, accessi, accessum, accedere* «підходити, наближатися; приєднуватися, погоджуватися», де *ac-* із *ad-* зі значенням приєднання + *cedo*; звідви: *accessus* «прихід, наближення; збільшення»; *accessio* «прихід, приступ, збільшення». Порівн. англ.: *accede* «вступати; приєднуватися; погоджуватися»; *access* «доступ, похід»; *accessory* «додатковий; допоміжний, другорядний».

Лат. *succedo, succssi, successum, succedere* «входить (под); йти вслід; наслідувати; бути вдалим; мати успіх», де *suc-* із *sub-* «під» + *cedo*; *successus* «підхід, послідовність; успіх, удача»; *successio* «наслідування»; *successor* «спадкоємець, наступник». Порівн. англ.: *succeed* «слідувати за чим-небудь, наслідувати»; *success* «успіх, удача»; *succession* «послідовність; право на спадок»; *successor* «наступник, спадкоємець».

Лат. *secedo, secessi, secessum, secedere* «йти, відходити», де *se-* зі значенням відділення+ *cedo*; звідси: *secessio* «відділення, розкол». Порівн. англ.: *secede* «відділятися, відпадати»; *secession* «відокремлення, розкол».

Лат. *excedo, excessi, excessum, excedere* «підноситися; відрізняться; перевершувати, перевищувати», де *ex-* зі значенням руху вгору + *cedo*; Порівн. англ.: *exceed* «перевершувати; перевищувати; перебільшувати», *exceeding* «надзвичайний»; *excess* «надлишок; крайність»; *excessive* «надмірний».

Лат. *intercedo, intercessi, intercessum, intercedere* «рухатися (між); вклинюватися; бути посередником; обставати, ручатися», де *inter-* «між» + *cedo*; звідси: *intercessio* «втручання, порука»; *intercessor* «посередник, поручитель». Порівн. англ.: *intercede* «обставати, клопотати»; *intercession* «заступництво, клопотання»; *intercessor* «заступник, ходатай».

Лат. *recedo, recessi, recessum, recedere* «відходити назад, бути віддаленим», де *re-* зі значенням зворотної дії + *cedo*; звідси: *recessus* «відступ, видалення»; *recessio* «відступ, видалення». Порівн. англ.: *recede* «відступати»; *recess* «перерва у заняттях»; *recession* «видалення».

Вивчення та аналіз запозичень з латинської мови сприяє розумінню та засвоєнню студентами англійської, німецької та французької мов.

Список літератури

1. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – 12-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз. – Медиа: Дрофа, 2009.
2. Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів. – 3-тє вид., доп. – Х. : Веста; Видавництво «Ранок», 2010. – 688 с.

Осипова, Т. О. Латинські запозичення в англійській мові [Текст] / Т. О. Осипова // Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : збірник наукових праць / Ред.кол.: Л.В. Біденко, О.М. Волкова, С.І. Дегтярьов; Упоряд. Л.Д. Біденко. - Суми : СумДУ, 2015. - Вип.2. - С. 142-149.